

Milena Mileva Blažič, Tatjana Pregl Kobe

Breda Smolnikar: *Pripovedka o Maci*.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2012.

Breda Smolnikar je sodobna slovenska pisateljica, ki se je na slovenski literarni sceni sprva pojavila kot mladinska avtorica z zbirko kratke pripovedne proze (*Otročki, življenje gre dalje*, 1963, in *Popki*, 1973). Štiri kratke realistične pripovedke za odrasle (*Pripovedka o Abrnici*, 2013, *Pripovedka o Albini*, 2014, *Pripovedka o Dursumi*, 2013, in *Pripovedka o Maci*, 2014) so že bile objavljene v obsežni zbirki z metajezikovno oznako *Veliki slovenski tekst* leta 2010. Na simbolni ravni je to delo obsežen literarni testament, ki se intertekstualno navezuje tudi na *Biblijo*. Breda Smolnikar je plodna avtorica, ki se s svojo samostojnostjo na določen način umešča na margino glavnega toka sodobne slovenske književnosti (1980–2010), kar pomeni, da je prezrta z literarnega obzorja sodobnih literarnih zgodovinarjev, vendar pa ji hkrati prav to daje svobodo, da je literarno vitalna. Objavlja kontinuirano, javnosti je najbolj znana zaradi petnajst let trajajočega sodnega procesa (1999–2014), ki je dočakal za avtorico in njen roman *Ko se tam gori olistajo breze* (1998) pozitiven epilog.

Jubilejna izdaja pripovedk je posvečena petdesetletnici literarnega objavljanja, avtoričini sedemdesetletnici ter zaključku literarne poti. Letos so zato kratke pripovedke ponatisnili v slikaniški obliki, z eksplicitnim nadnaslovom *Izključno za odrasle*; kratka pripovedna proza je dobila nove dimenzije. *Pripovedka o Maci* torej ni književno besedilo za otroke in mlade, četudi je izšla v slikaniški obliki. V Sloveniji obstaja dolga tradicija slikanic za odrasle, od Levstikovega *Martina Krpana z Vrha* (1917), ki jo je za poznejši ponatis leta 1954 ilustriral T. Kralj; Prešernovega prevoda *Lenore*, ki jo je pozneje ilustrirala M. L. Stupica (1991), prek strokovnih slikanic, kot je R. Fugger Germadnik *Barbara Celjska* (2010) do *Rdečega jabolka* (2008) in *Sneguročke* (2012) Svetlane Makarovič.

Pripovedka o Maci je kratka realistična proza, napisana tretjeosebno. Začne se *in medias res*, v dramatičnem trenutku plezanja po dimniku,

tik pred samomorom. Fabula je retrospektivna, osredotočena na izsek iz življenja treh protagonistov, grbavega kurjača Naceta, lepoticice Mace in postavnega vodje obrata Kocena. Slednji je sicer znan po tem, da se spušča v razmerja s (podrejenimi) delavkami v tovarni, zaradi česar se zastavi hipotetično vprašanje, ali bo tudi lepa Maca še ena epizoda v njegovih vajah dominacije. Čustveno nepismeni vodja ji piše ljubezenska pisma s stopnjevano vsebino. Maca je temni predmet poželenja, ne želi le biti z njo, želi jo tudi imeti.

Njegov protipol, Nace, rojen in zaznamovan z grbo ter pol manjši od običajnega moškega, je sicer bil poročen in imel hčerko, vendar se pozneje indirektno izve, da je tragično končala, da je bilo njeno tisto "dekliško telesce v rdeči pikasti oblekici", ki se je ujelo v kovinske varnostne rešetke tovarniške turbine. Dramaturški vrh, vreden uprizoritve, predstavlja nepričakovan obrat: postavni Kocen se želi na samem sestati z lepo Maco, vendar je sam priča ljubezenskemu prizoru med negativno zaznamovanim Nacetom in pozitivno zaznamovano Maco. Filmični prizor se motivno-tematsko navezuje na biblijski prizor Device Marije in gobavca v profanem prostoru tovarniške kurilnice. Kocen med voajerskim opazovanjem profano-sakralnega prizora nehote opozori na svojo prisotnost, ko povzroči, da nad Maco in Nacetom počí deska in se na grotesken ljubezenski prizor usujeta prah ("prah si in v prah se povrneš") in nesnaga. Grbasti in zbegani kurjač Nace po tem prizoru spokojno zakuri peč, natančno pospravi za seboj in naredi samomor. Profana tovarniška kurilnica je prostor sakralnega oksimorona – Maca funkcionira kot devica mati –, Nace pa v tem ljubezenskem prizoru doseže individuacijo, bil je posvečen vitez, ki je na svetem mestu (profane kurilnice) pil iz svetega grala (Macinih prsi), zato je prišel do spoznanja, da je moralno zmagal in mora fizično propasti.

Nacetov samomorilski skok s tovarniškega dimnika je opisan z dobršno mero senzibilnosti in empatije, z distanco in hkrati z dostojanstvom. Avtorica se izraža v prisposodobah "naredili so živo steno okrog mrtvega" in eliptično "'Že v nedeljo ...,' so si šepetali ljudje, 'ko smo šli k maši ...'".

Slog pripovedi je izčiščen, izjemno velika pozornost je posvečena detajlom, ki se nanašajo na tekstil in tekstilno tehnologijo, kar je sicer avtoričin poklic. Teksturo pripovedke snuje v tehniki modernega romana in izjemno subtilno pripoveduje tragično zgodbo. Breda Smolnikar poznavalsko našteva poklice, kot so barvar, krojilec, mikalka, oblikovalec, obratovodja, polstilec, trgalka, ter stvarno opisuje socialistični čas akumulatorskih postaj, elektrocentral, strojnic, turbin ... Veliko je torej tovarniškega izrazja, kovine so antipod bombažu, tkaninam ipd.

Za avtorico ni značilen le izbor problemske tematike, ampak tudi njena subtilna temačna obravnava: razkrinkavanje iluzij z bogatim besednim zakladom in pretanjeno ubeseditvijo, postmodernističnimi paralelizmi in dihotomijami (moški-ženska, socializem-kapitalizem, življenje-smrt, profano-sakralno, linearno-krožno, pritlehno-vzvvišeno ...).

Struktura kratke *Pripovedke o Maci* je tradicionalna: uvod (*in medias res*), jedro (zaplet, vrh, nepričakovan obrat), zaključek (tragičen konec), vendar je besedilo sestavljeno iz metafor, imaginarija (tekstilna tovarna), ki ustvarja dvojno teksturo. Začetek in konec pripovedi (Nacetov samomorilski skok) v postmodernističnem slogu skleneta mitični krog. Kratka pripovedna proza vsebuje vse elemente klasične dramatike, črtice ali novele, ter elemente, ki trivialni ljubezenski trikotnik naredijo za grotesko v slogu Slavka Gruma in njegovih črtic, posebej črtice *Tju*.

V pričujoči recenziji *Pripovedke o Maci*, ki je del tetralogije in avtorski *post scriptum*, je premalo prostora, da bi obravnavali kompleksnost *Pripovedk o ...* in avtoričinega opusa, ki si nedvomno zasluži tehtne in poglobljene obravnave zaradi literarne kakovosti, ki so jo preglasile peripetije in turbulence zunajliterarnih okoliščin. Naj bo torej ta zapis le napoved ukvarjanja z literarnim opusom z visoko stopnjo avtonomije in elitne produkcije.

Pripovedke je ilustrirala Laura Ličer, ljubiteljska likovna ustvarjalka, ki najraje upodablja domišljajska bitja, prepletena z vzorci v kontrastnih, živih barvah (kot opazimo že na njeni spletni strani *Bitjastovzorčasti svet*). V njenem pravljичnem svetu se pojavljajo malce predelani stvori, nekakšni dvojniki naših živali, rastlin in ljudi, mačk z zapeljivimi trepalnicami, kraljic kuščaric, oživelih vetrnic ... Njena prva ilustrirana knjiga o pogumni dežni kapljici, ki ji mirno življenje na oblakih ni dovolj (Franci Rogač: *Dežka*), je v slovenskem in angleškem jeziku izšla v samozaložbi, nato je sledilo sodelovanje z založbo Blodnjak, Literarnim valom in z založbo Stella. S samosvojim slogom ilustrira različne literarne zvrsti od otroških pesmic do pripovedk za odrasle. Tako je ustvarila podobe za pesniško zbirko *Z zvezde na zvezdo* Aleksandre Kocmut ter za prvelec Mihe Praprotnika *Rojstvo Ljubljane iz duha zmaja*. Za zbirko Nit založbe Blodnjak so na osnovi besedila Francesce Lazaratto z ilustracijami Ličerjeve izšle knjige *Krakajoči papagaj* (brazilske pripovedke), *Mesečeva vila* (filipinske pripovedke), *Devetindevetdeseta kraljeva žena* (nigerijske pripovedke). Za isto založbo je doslej v zbirki Bredka Pripovedka ilustrirala tudi štiri knjige, ki jih je napisala Breda Smolnikar: *Pripovedka o Dursumi*, *Pripovedka o Ábrnci*, *Pripovedka o Maci* in *Pripovedka o Albini*. Vse njene ilustracije imajo (po oceni svetovnega

poznavalca te zvrsti umetnosti pokojnega umetnostnega zgodovinarja Ota Bihalji-Merina) značilnosti naivne umetnosti. Pod izrazom naivna umetnost razumemo slikarstvo samoukov, na katere ne vpliva zgodovinski razvoj umetnostnih slogov in smeri: zanjo so značilni statično figurativno (*en face* ali profil) in predmetno ustvarjanje, poenostavljena risba, lokalne barve in ploskoviti način upodabljanja.

V srhljivi groteskni *Pripovedki o Dursumi* (2013) je mačistična Dursuma temna pravljica junakinja, ki ubije nasilnega očeta alkoholika in tako prostovoljno za vselej izstopi iz patriarhalnega reda: prav takšne so tudi ilustracije, ki ritmično sledijo pripovedi. Na zadnji platnici knjige, ki deloma razkriva pisateljčino usodo, je tudi črno-humorna ilustracija na krvavo rdeči podlagi, na kateri "Bredka Pripovedka iz Depale vasi na štriku visi". *Pripovedka o Ábrnci* (2013) je erotična groteska, slogovno tako kot v prejšnji knjigi zapisana na način neskončno sklenjene povedi, ki se začne z malo začetnico in je prekinjena sredi stavka. Tudi ilustracije so prav tako ritmično porazdeljene po knjigi in zvesto sledijo bizarni pripovedi. Tokrat je naslovnica modra, ilustracija na zadnji strani knjige pa natisnjena kot nekakšen logo pisateljice, ki se na črni podlagi ponovi tudi pri *Pripovedki o Maci* (2014) in na zeleni podlagi pri *Pripovedki o Ábrnci* (2014). Sam format knjig, tipografija, ilustracije in naslovi dajejo (lažni) videz, da gre za knjige za otroke, a istočasno napisi že na sprednji platnici oznanjajo, da so knjige "izključno za odrasle". Tudi v tretji knjigi *Pripovedka o Maci* je nosilni lik ženska, kar izdajata že naslov knjige in naslovna ilustracija. Z zavidljivimi prsmi opazna Maca, delavka v tekstilni tovarni, je s svojo pojavo, ki jo ilustratorka stilizira z velikimi (mestoma zaprtimi, odprtimi ali le na eno oko priprtimi) očmi, objekt poželenja svojega nadrejenega in hkrati čudaški "materinski" lik, ki s svojo navzočnostjo skrivaj blaži bolečino grbastega kurjača zaradi hčerkinine smrti. Ljubezenska zgodba o Maci je krajša, tudi napisana je drugače, zgoščeno in po vseh pravilih klasičnega literarnega pisanja kratke proze. Ilustratorka se je tudi tokrat držala črno-belo-rdečih barv za podobe, ne pa tudi ritma pripovedi in tokratne strnjene zgodbe. Če pri slikanicah velja pravilo, da sta besedilo in podoba enakovredni, se pri tej slikanici (za odrasle) ilustratorka tega ne drži. Besedilo je na desetih straneh, napisanih s tipografsko (pre)velikimi črkami za odrasle bralce, ilustracije pa obsegajo kar 28 strani, kar pomeni, da si večkrat sledita dve dvostranski ilustraciji.

Ilustracije so ustvarjene v maniri, ki v slovenski knjižni ilustraciji za otroke nima tradicije. Izražajo samosvoje ilustratorsko videnje in izrazit napor upodobiti ozračje pisateljčine pripovedi ter ekspresije pojavnosti

njenih grotesknih, temnih in celo krutih pripovedi, ki jim dosledno sledi z nizanem večinoma rdeče-črnih in sivo-belih barvnih tekstur. Ličerjeva se upodabljanja likov loteva na osnovi svoje siceršnje ilustratorske prakse. Figure so narisane svojevrstno na osnovi njene prepoznavne ilustratorske izraznosti. Kontrasti v risbi in barvi poudarjajo okolje in glavne junake, nosilce zgodb, ki jih pisateljica opisuje, istočasno pa Ličerjeva skoraj polovico ilustracij naglasi simbolično (praznine namesto obrazov, noge, prekrite s tkanino, beli bombažni in volneni sneg, ki se spušča s halj delavk, od krvi rdeča reka z ribami in mačkom na drevesu, ki zre nanje, zaprte in polodprte vreče, obleke na obešalnikih ...). Celost zgodbe ilustratorica izrazi z agresivno barvo in formo, ki avtentično popelje bralca v brutalno pripoved, s katero se (predvidevam) komaj kdo hoče enačiti. Kot ilustratorica z nalogo, da prevede pisateljičino besedilo v likovno pripoved, pa je Ličerjeva s figuralno naivno in dekorativno simbolično predmetno ilustracijo avtentično sledila besedilu ter s tem povsem upravičila svoje poslanstvo.